

Türk Basın Tarihinde İbret Gazetesi ve Kapatılmasına Neden Olan Yazılar (1872-1873)

Suna Kotan

Yüksek Lisans, Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

kotan1suna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1138>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	30.10.2020
Kabul Tarihi	19.12.2020
Yayın Tarihi	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.4

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 1, Aralık, 2020, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

İbret Newspaper and Its Articles That Led to Its Closure in The History of Turkish Press (1872-1873)

Suna Kotan

Master's Degree, Erzurum Technical University, Social Science Institute

kotan1suna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1138>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	30.10.2020
Accepted Date	19.12.2020
Date Published	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.4

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 1, December 2020, Erzurum/TURKEY

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

Türk Basın Tarihinde İbret Gazetesi ve Kapatılmasına Neden Olan Yazılar (1872-1873)*

Suna Kotan

Öz

Bu makalede, Osmanlı Devleti'nde ilk basın ve yayın faaliyetleri hakkında kısa bir bilgi verilmiş ve İbret gazetesinin yayınlanması ve aldığı cezaların nedenleri üzerinde durulmuştur. Osmanlı basın hayatı 1831 yılında çıkarılan Takvim-i Vekâyi ile başlamış ve 1840 yılında da Ceride-i Havâdis ile devam etmiştir. 1860 yılında çıkarılan Tercüman-ı Ahvâl ile gazetecilik ve basın, devlet tekelinden çıkmış, 1862'de Tasvir-i Efkâr ve 1867'de çıkarılan Muhbir gazetesi ile daha da güçlenmiştir. 1860'lı yıllarda Yeni Osmanlılar tarafından çıkarılan gazetelerde iktidara yönelik eleştiriler yer almaya başlayınca, 1864'te Matbuat Nizamnamesi ve 1867'de Âli Kararnâme ile basın susturulmaya çalışılmıştır. Ancak basın hiçbir şekilde susturulamamış, bu gazeteciler mücadelelerine yurt dışında devam etmişlerdir. Yeni Osmanlıların yurda dönmeleriyle birlikte Tanzimat'ın en güçlü yayın organı olan İbret gazetesi yayınlanmıştır. Fikir gazetesi kimliğiyle olaylara eleştirel yaklaşan İbret, cesur tavrından dolayı yayın hayatı boyunca çeşitli cezalara maruz kalmıştır. Namık Kemal'in usta kalemıyla Türk basın tarihinde önemli bir yeri olan İbret gazetesi 1873 yılında kapatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Sansür, Âli Kararnâme, Yeni Osmanlılar, İbret Gazetesi.

İbret Newspaper and Its Articles That Led to Its Closure in the History of Turkish Press (1872-1873)

Abstract

In this article, a brief information has been presented about the first press and publication activities in Ottoman Empire, and the publication of *İbret* newspaper and reasons for the penalties that it receives, has been discussed. The Ottoman press life started with the *Takvim-i Vekâyi*, which was issued in 1831, and continued with *Ceride-i Havâdis* in 1840. With *Tercüman-ı Ahvâl*, which was published in 1860, journalism and the press came out of the state monopoly, and it became stronger with *Tasvir-i Efkâr* newspaper in 1862 and *Muhbir* newspaper published in 1867. When the criticisms of the government started to appear in the newspapers published by the Young Ottomans in the 1860s, the press was tried to be silenced with the Press Regulation in 1864 and the *Âli Kararname* in 1867. However, the press was never silenced, and these journalists continued their struggle abroad. With the return of the Young Ottomans to their homeland, the most powerful media organ of the

Tanzimat, *İbret*, was published. *İbret*, who approached the events with his identity as an *Fikir* newspaper, was subjected to various punishments throughout his publication life due to his brave attitude. *The İbret* newspaper, which had an important place in Turkish press history with the master pen of Namık Kemal, was closed in 1873.

Keywords: Press, Censorship, *Âli Kararname* (Decree), Young Ottomans, *İbret* Newspaper.

Giriş

Osmanlı topraklarında gazetecilik faaliyetleri 18. yüzyılın sonunda başlamıştır.¹ Fransızca yayın yapan bülten ve gazeteler ilk olarak ihtilalden hemen sonra İstanbul'da Fransa elçiliği, ardından 1820'li yıllarda Fransız tüccarlar tarafından İzmir'de çıkarılmıştır.² Fransa elçiliği, 1795'te *Bulletin Des Nouvelles*³ ve 1796'da da *Gazette Française de Constantinople*'i yayımlamıştır.⁴ Bu bülten ve gazetelerin amacı, Fransız devrimini Osmanlı topraklarında yaşayan Fransızlara anlatmaktı. Fransızca olarak yayın yapan gazeteler için ikinci aşama, 1821 yılında İzmir'de başladı. Şehirde yerleşik olan Fransız tüccar kolonisine yönelik başlayan bu dönem gazetelerinin ilki 1821'de Alexandre Blacque tarafından yayınlanan *Le Spectateur Oriental*,⁵ ikincisi 1824'te yayınlanan *Le Smyrmeen*⁶ ve üçüncüsü de 1828'de çıkarılan *Le Courrier de Smyrne*'dir.⁷ Bu dönemde özellikle Alexandre Blacque tarafından yürütülen yayın politikası Osmanlı yönetimine hem iyi bir örnek hem de cesaret vermiştir. Nitekim İstanbul'a davet edilen Blacque, Takvim-i Vekâyi'nin Fransızca nüshası olan *Le Moniteur Ottoman*'ın başına getirilmiştir.⁸

* Bu çalışma "Meşrutiyet Öncesi Dönemde Gazetelere Uygulanan Yasaklar ve Cezalar (1860-1876)" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Belkıs Ulusoy Nalcıgözü, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 41.

² Uğur Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)", *Turkish Studies*, 8/5, Ankara 2013, s. 34.

³ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990, s. 13.

⁴ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2003, s. 36.

⁵ Orhan Koloğlu, "Türkçe Dış Basın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1985, s. 95.

⁶ Cahit Özbay, *Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitapevi, İstanbul 2014, s. 173; Suat Gezgin, "Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basımının Kısa Tarihsel Perspektifi (Bölüm II)", *İstanbul İletişim Fakültesi Dergisi*, (19), 2004, s. 12.

⁷ Zeki Arıkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1985, s. 103.

⁸ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 170; Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basımının İçeriği*, İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 10.

Türkiye’de basın tarihi 1831’de Takvim-i Vekâyi ile başlamıştır. İlk sayısı 1 Kasım 1831’de çıkarılan Takvim-i Vekâyi haftalık olarak yayımlanmaya başlandı. Gazetenin Türkçe dışında Arapça, Farsça, Ermenice, Rumca ve Bulgarca baskıları da yapıldı.⁹

Türkiye’de Türkçe olarak yayımlanan ikinci gazete Cerîde-i Havâdis olup William Churchill adında bir İngiliz tarafından çıkarılmıştır.¹⁰ Gazetenin ilk sayısı 31 Temmuz 1840’ta yayımlanmıştır.¹¹ Özellikle eğitim vurgusu ve okur-yazar oranını artırma hedefiyle yola çıkan William Churchill’in gazetesi, Kırım Savaşı’na kadar pek rağbet görmemiş ve bu nedenle ayakta kalması için devlet tarafından desteklenmiştir.¹² Bazı İngiliz gazetelerinin savaş muhabiri olarak Kırım’a gönderilen Churchill, iletmiş olduğu haberlerle gazeteye olan ilginin artmasını sağlamıştır.¹³

Osmanlı basını, Takvim-i Vekâyi ve Cerîde-i Havâdis ile devlet tekelinde bir yayın dönemi geçirmiş ve 1860’larda Yeni Osmanlılar denen muhalif gazetecilerin çıkardığı gazetelerle eleştiren ve denetleyen bir döneme adım atmıştır.

Bu çalışma, 1872’de Yeni Osmanlılar ruhuyla yayınlanan İbret gazetesinin yayın politikası ve bu yayınlarda takındığı muhalif tutumdan dolayı aldığı cezaların nedenleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamıştır. Türk basın tarihi üzerine yapılan çalışmalarda İbret gazetesi hakkında genel bilgiler verilmiş, ancak aldığı cezalar ve özellikle bu cezalara sebep olan yazılar üzerinde çok fazla durulmamıştır. İşte bu çalışma, İbret’in ilk sayısından başlayarak yayın hayatı boyunca diğer gazetelerle olan polemikleri, yönetime karşı takındığı muhalif tavır, ceza almasına neden olan yazılar ve cezalara verdiği cevaplar hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

⁹ Takvim-i Vekâyi, “Mukaddime”, 25 Cemaziyevvel 1247, Nr: 1, s. 1; Esra Dik, “Türkiye’de Resmî Gazetenin Serüveni”, *Memleket Siyaset ve Yönetim Dergisi*, 4 (2), 2009, s. 166; Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekâyi Belgeler*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1983, s. 43; İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, 179; Nesimi Yazıcı, “Takvim-i Vekâyi”, *DİA*, XXXIX, s. 491.

¹⁰ Hamza Çakır, “Türkiye’de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Cerîde-i Havâdis”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (5), 1997, s. 49-50.

¹¹ Ziyad Ebüzziya, “Cerîde-i Havâdis”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 406.

¹² Cerîde-i Havâdis, “Mukaddime”, Gurre-i Cemâziyelâhir 1256, Nr: 1, s. 1; Akbulut, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı”, s. 40.

¹³ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 183; Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayın Evi, İstanbul 1973, s. 10.

Devletin Basın ve Yayın Faaliyetlerine Yönelik Düzenlemeleri

Osmanlı toplumu basın yayın alanında hukukî bir düzene geçebilmek için uzun süre beklemek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde 1727'de ilk Türk matbaasının kurulmasından sonra, uzun süre Türk müteşebbisler tarafından matbaa kurulması gündeme gelmediğinden matbaalar ve kitap basımı hakkında yasal düzenlemelere gerek duyulmamıştı.¹⁴ Basın-yayın faaliyetlerinin 1850'lerden sonra artmasıyla birlikte matbaalar üzerinde bir denetim mekanizmasının kurulmasına ihtiyaç duyuldu. Nitekim 15 Şubat 1857'de Matbaa Nizamnâmesi yürürlüğe konuldu.¹⁵ İstanbul ve taşrada, keyfi gazete ve kitap basım ve yayını engelleyen ve matbaalara bir düzen vermek amacıyla hazırlanmış bu nizamnâmeyi,¹⁶ 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi takip etmiştir.¹⁷ Bu kanuna göre saltanata, devlet yöneticilerine ve Osmanlı tebaasından olan bir milletin aleyhinde yayın yapılması, genel ahlaka aykırı, alay ve eleştiri içeren yazıların ve edepsiz resimlerin basılması yasaklanmıştır.¹⁸

Basına özgü ilk düzenleme 1864 yılında yayınlanan Matbuat Nizamnâmesidir.¹⁹ Söz konusu nizamnâme, Takvim-i Vekâyi'nin 779. nüshasında şu şekilde ifade edilmiştir: *Dersââdet'de ve Memalik-i Şahanede tab' ve neşri olunan her nevi gazete ve evrak-ı havadis-i mülkiyye ve politikîyye tab' ve neşri hakkında nizamnâmedir.*²⁰ Bu nizamnâmenin 1. maddesine göre: *Bir gazetenin te'sîs ve neşri ve ba'del-intişar hey'eti tahrirîyesinde vuku'a gelebilecek tagayyürat (değişimler) için hükûmete ma'lumat vermek ve ruhsat almak icab ediyordu.*²¹ 9. Madde ile Osmanlı Devleti aleyhine saldırı veya düşmanlık fikirleri içeren yabancı ülkelerde basılmış gazete ve yayınların ülkeye girişi

¹⁴ Ali Birinci, "Osmanlı Devleti'nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4 (7), 2006, s. 293; Necla Odyakmaz, "Osmanlı'da Anayasal Düzenlemeler ve Basına Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (16), 23 Şubat 2012, s. 213.

¹⁵ Odyakmaz, "Osmanlı'da Anayasal Düzenlemeler ve Basına Etkileri", s. 214.

¹⁶ Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayınında Hukukî Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1), 2006, s. 147.

¹⁷ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 44; Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000, s. 76.

¹⁸ N. Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51 (3), 2002, s. 72.

¹⁹ Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı", s. 45.

²⁰ Takvim-i Vekâyi, "Havadis-i Dâhiliye", 21 Receb 1281, Nr: 779, s. 2.

²¹ Mehmed Münir, *1326'dan Önce Matbaa-i Amire*, s. 10.

yasaklanmıştır.²² Bu nizamnâme ile basın aracılığıyla bazı suçların işlenmesi durumunda gazetelerin idarî yönden kapatılabileceği de öngörülmüştür.²³

Matbuat Nizamnâmesi ile yetinmeyen Osmanlı yönetimi, bir süre sonra yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duymuştur. Çünkü Tasvir-i Efkâr'ın muhalif tutumuna, 1867'de Muhbir, Âyine-i Vatan ve Utarit gazeteleri de katılınca hükümet telaşlanmıştı. İşte böyle bir ortamda beşinci kez sadrazam olan Âlî Paşa 1867'de bir kararnâme çıkarmıştı. *Kararnâme-i Âlî* adıyla anılan bu kararnâme ile basın tüzüğü'nün dışında kalan durumlarda da hükümete gazete kapatma yetkisi verilmiştir. Amaç hükümet aleyhindeki yayınları önleyebilmektir.²⁴ Bu kararnâmenin hazırlanıp uygulamaya konulmasının gerekçesi şu şekilde sunulmuştur: *İstanbul'da çeşitli dillerde basılıp yayınlanan gazetelerin birtakımının bir müddetten beri ittihaz etmiş oldukları lisan ve tuttukları meslek görevlerinden olan, ahlaki temizleyip ıslah etmek yolundan ayrılarak ve memleketin genel çıkarına asıl karşıtlığı bilinen tamamen zıt uçlara yönelmektedir. Yazının devamında gazetelerin devletin çıkarlarını koruyacak yerde birtakım zararlı fikirler ve yalan haberler yayınladıklarını bu nedenle devletin buna izin vermeyeceği ifade edilmiştir.*²⁵

Basın özgürlüğünü tamamen ortadan kaldıran Kararnâme-i Âlî hükmünce, Muhbir, Âyine-i Vatan ve Utarit gazeteleri kapatılmıştır.²⁶ Aslında bu kararnâme, aynı zamanda bu dönemde basının gücüne de işaret eder. Örgütlü muhalefetin ilk temsilcisi olarak kabul edilen Yeni Osmanlılar, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Bey gibi yazarlar vasıtasıyla, mümkün olduğu kadar Âlî Paşa ve hükümete eleştiriler getiriyordu. Sadrazam da çıkarılmış olan kararnâme vasıtasıyla bu muhalif sesleri susturmaya çalışıyordu.²⁷

²² Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukukî Düzen (1839-1876)", s. 151.

²³ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 202.

²⁴ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 204-205.

²⁵ Tasvir-i Efkâr, "İ'lân Resmî", 8 Zilkade 1283, Nr: 466, s. 1.

²⁶ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 206.

²⁷ Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı", s. 46.

Yeni Osmanlılar ve Çıkardıkları Gazeteler

Sultan II. Mahmud ve haleflerinin reformları Osmanlı Devleti'nde yeni bir idarî ve yönetici kuşak meydana getirmiştir.²⁸ Tanzimat'ın getirdiği batılılaşma politikası doğrultusunda yurtdışına gönderilen gençler devletin 1856'dan sonraki siyasî ve fikir hayatında etkili olmaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde gerek modern okullarda gerekse kişisel gayretleriyle kendisini yetiştiren genç bir kuşak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gençler daha sonra Yeni Osmanlılar, Genç Osmanlılar, İttifâk-ı Hamiyet gibi isimlerle anılmışlardır.²⁹

Yeni Osmanlılar Cemiyetiyle ilgili en geniş bilgi EbuZZiya Tevfik'in 1909 yılında Yeni Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayınladığı *Yeni Osmanlıların Sebebi Zuhuru* adlı yazı dizisinden öğreniyoruz. Bu eserde Yeni Osmanlıların 1865 yılında bir yaz günü Belgrad Ormanı'nda Namık Kemal'in de katıldığı bir piknik sırasında kurulduğu bildiriliyor.³⁰ Bunlar Tercüme Odası memurlarından ve Tasvir-i Efkâr gazetesi yazarları Namık Kemal, Reşad Bey, Nuri Bey, Mehmed Bey, Ayetullah Bey ve Mustafa Refik Bey'dir.³¹

Cemiyetin başlıca amacı Osmanlı Devleti'ndeki mevcut mutlakî idarenin yerine meşrutî bir idareyi tesis etmektir. Bu fikirlerini duyurmak için basını araç olarak kullanmış ve muhalif bir yayın politikası sergilemişlerdir.³² Yeni Osmanlılar düşüncesinin ortaya çıkmasında önemli rolü olan ilk gazete, Tercüman-ı Ahvâl gazetesidir. 1860 yılında Agâh Efendi ve Şinâsi tarafından çıkarılan Tercüman-ı Ahvâl gazetesi Osmanlı basınına eleştirel bir yayıncılık anlayışı getirmiştir. Özel teşebbüs tarafından ve hazineden herhangi bir yardım almadan çıkarılan³³ Tercüman-ı Ahvâl gazetesinin uygulamakta olduğu bu gazetecilik tarzı, gazetenin yayına başlamasından yaklaşık sekiz ay sonra yayının durdurulmasına sebebiyet vermiştir. Ziya Bey'in eğitimdeki bazı aksaklıkları konu alan ve aynı zamanda

²⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018, s. 206.

²⁹ Nurettin Güz, "Osmanlı Basını", *Selçuk İletişim Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 2000, s. 47; Kemal Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 431.

³⁰ EbuZZiya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Bu Günkü Türkçeye çev. Şemsettin Kutlu, İstanbul 1973, s. 77.

³¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7, Ankara 1988, s. 302; Nalcıoğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, s. 173.

³² Barış Demirtaş, "Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri", *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 2007/2, s. 392.

³³ İnüç, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 185.

politik yanı da bulunan *Maarîf'e Dair Bend-i Mahsustur* başlıklı yazısı üzerine Türk basın tarihinde ilk kez bir gazete kapatılma cezası almıştır.³⁴

Tercüman-ı Ahvâl'in yayınlandığı ilk günlerde Agâh Efendi ile beraber çalışan Şinâsi³⁵ gazetenin 25. sayısından sonra ayrılarak *Tasvir-i Efkâr*'ı çıkarmıştır.³⁶ Bu gazetenin ilk sayısı 27 Haziran 1862'de yayınlanmış³⁷ ve Şinâsi, Avrupa'ya gidince de yönetimi Namık Kemal'e kalmıştır. Yazılarında vatan, hürriyet ve ıslahat konularını işleyen genç başyazarın ilk yazıları saray yetkilileri tarafından da çok beğenilmiştir.³⁸ Fakat sonradan siyasî yönü ağır basan yazılar hükümetle arasında gerginliğe yol açmıştır. Namık Kemal, hükümet tarafından kendisine gönderilen ihtarnâmeye verdiği cevaplarla baskılar karşısında yılmayan cesur gazeteci yönünü ortaya koymuştur.³⁹ *Tasvir-i Efkâr* 465. sayısında Muhbir'in kapanış bildirisiyle birlikte, “Şark Meselesi” adlı yazı dizisini yayınlamıştı. Bu yazıdan sonra Namık Kemal'in gazetecilik yapması yasaklanmış ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesi de bir ay süreyle kapatılmıştı.⁴⁰

Yine aynı dönemde, ilk sayısı 1 Ocak 1867'de çıkan ve başyazarlığını Ali Suavi'nin yaptığı Muhbir gazetesi de muhalif bir yayın anlayışına sahipti. Girit sorunu sırasında hükümetin tutumunu yetersiz bulan Ali Suavi, Muhbir'in 31. sayısında bir de Belgrad Kalesi'nin Sırlara verilmesini eleştirince gazetesi bir ay süreyle kapatılmıştır.⁴¹

Ali Suavi tutuklanarak Kastamonu'ya sürüldüğü gibi Namık Kemal ve Ziya Paşa da İstanbul dışında memuriyetlere atanmışlardı.⁴² Yeni Osmanlılar, tayin kararından bir süre sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın davetini kabul ederek Paris'te tekrar bir araya geldiler.⁴³ 10 Ağustos 1867'de Mustafa Fazıl Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal, Nuri Bey, Ali Suavi, Mehmed Bey, Reşad ve Rıfat Beylerden oluşan grup, Mustafa Fazıl Paşa'nın konağında buluştular.⁴⁴ Yeni Osmanlılar

³⁴ Hamza Çakır, “Tercüman-ı Ahvâl”, *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 496.

³⁵ Nesimi Yazıcı, “Tasvir-i Efkâr”, *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 138.

³⁶ Gezgin, “Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basımının Kısa Tarihsel Perspektifi”, s. 16.

³⁷ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 193.

³⁸ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 196.

³⁹ Ömer Faruk Akün, “Namık Kemal”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s.365.

⁴⁰ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, çev. Mümtaz'er Türköne, vd., İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 36.

⁴¹ Hüseyin Çelik, “Muhbir”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 32.

⁴² Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828- 1878*, s. 149-150.

⁴³ Akbulut, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı”, s. 46.

⁴⁴ Demirtaş, “Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri”, s. 393.

Cemiyeti olarak adlandırılan bu grubun başına Ziya Bey getirildi.⁴⁵ Grubun görüşlerini açıklamak amacıyla daha önceden çıkarılmış *Muhbir* isimli gazetenin tekrar yayınlanmasına karar verildi. Bu görevi Ali Suavi üstlendi. *Muhbir* 31 Ağustos 1867'de Londra'da yayınlandı.⁴⁶

Ali Suavi daha ilk sayıdan itibaren gazeteyi cemiyetin amaçlarıyla uyuşmayan bir çizgiye çekmiştir. Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın çabaları sonuçsuz kalınca Ali Suavi ile cemiyetin diğer üyelerinin yolları ayrılmış; Ziya Paşa ile Namık Kemal, Mustafa Fazıl Paşa'nın desteği ile 29 Haziran 1868'de *Hürriyet* adıyla yeni bir gazete çıkarmıştır. Namık Kemal'in idaresinde *Hürriyet*, Bâbîâli'yi rahatsız eden kuvvetli bir muhalefet cephesi oluşturmuştur.⁴⁷ Ancak kısa bir süre sonra Ziya Paşa ve Namık Kemal yollarını ayırmış, cemiyet üyeleri arasında çözülme süreci başlamıştır. Namık Kemal, Sadrazam Âli Paşa'dan izin alıp 24 Kasım 1870'te İstanbul'a dönünce Yeni Osmanlı muhalefetine yurt dışındaki etkinliği sona ermiş oldu.⁴⁸ Fakat Namık Kemal fikirlerini İstanbul'da İbret gazetesindeki yazılarıyla aktarmaya devam etmiştir.⁴⁹

İbret Gazetesi (1870-1873)

Tanzimat döneminin en ünlü yayın organı, Namık Kemal'in usta kalem ile halkın sesini ve düşüncesini yönetici kadrolara duyurmaya çalıştığı İbret gazetesi olmuştur. Bu gazete 1870 yılında Aleksan Sarrafyan tarafından *Kevkeb-i Şarki* adıyla yayınlanmıştır.⁵⁰ Küçük boyda ve çift sütun üzerine günlük olarak yayınlanan gazete, Sadrazam Âli Paşa'nın siyasetini öven yazılarla yayın hayatını sürdürmesine rağmen, Şubat 1870'deki 42. sayıdan sonra yayınına ara vermiştir.⁵¹ Bozuk bir Türkçe ile Aleksan Sarrafyan'ın yazdığı tahmin edilen yazıların da bu başarısızlığa neden olduğu tahmin edilmektedir. Gazete bir süre sonra İbret adında yine imtiyaz sahibi Sarrafyan tarafından, pazartesi ve perşembe günleri çıkarılmış, ancak Fransız-Alman Savaşı'na rağmen yine ilgi görmemiştir. İlk devresinde

⁴⁵ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s. 55.

⁴⁶ Güz, "Osmanlı Basını", s. 49.

⁴⁷ Akün, "Namık Kemal", s. 366,

⁴⁸ Beydilli, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti", s. 432.

⁴⁹ Şerif Mardin, "Yeni Osmanlılar ve Siyasî Fikirleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1985, s. 1700.

⁵⁰ M. Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 1999, s. 39.

⁵¹ Nurettin Güz ve Gamze Bayhan, "İlk Muhalef Gazete Olarak İbret", *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR)*, I (1), 2016, s. 8.

umduğunu bulamayan Sarrafyan, gazeteyi İskender Bey'e kiralamıştır. Bu kez *İbretnüma-yı Âlem* adıyla çıkan gazete mizah gazetesine dönüştürülmüş, çok geçmeden de ismini *İbret* olarak değiştirmiştir. Bu gazetin yayını da 54. sayıya kadar devam etmiştir.⁵² 7 Şubat 1872'de Sarrafyan'ın sahipliğinde, basın işleri Ahmed Midhat Bey tarafından üstlenilerek yeniden yayınlanmıştır. Ancak bu sefer de hükümet tarafından kapatılmış, gazetenin sahibi bir ay süreyle gazete çıkarma hakkından mahrum edilmiştir.⁵³

Sadrazam Âli Paşa'nın Eylül 1871'de ölümünden sonra Yeni Osmanlılar'dan Mehmed Bey'in amcası Mahmud Nedim Paşa sadrazamlığa atanınca umumi af ilan edilmiş ve yurt dışında bulunan Yeni Osmanlılar'dan kalanlarda İstanbul'a gelmişti.⁵⁴ Mahmud Nedim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Namık Kemal, Diyojen'de ara sıra yazılar yazmakla birlikte,⁵⁵ artık İstanbul'da yeni bir gazetenin yayınlanması gerektiği kanaatine varmıştı. Arkadaşlarıyla birlikte çıkarılmasına karar verilen yeni gazetenin adı İstiklâl olacaktı.⁵⁶ Bunun için gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra izin dilekçesi Namık Kemal tarafından imzalandı ve o dönemde matbuat kaleminin bağlı olduğu Hâriciye Nezaretine sunuldu.⁵⁷

Namık Kemal'in, Âli Kararnâme gereğince gazete çıkarması yasak olduğundan başvurusu kabul edilmemiştir. Bu nedenle yayınlanmakta olan bir gazetenin kiralanmasından başka bir yol kalmamıştı. Böyle bir gazete olarak Sarrafyan tarafından yayınlanmakta olan *İbret* gazetesi vardı. Namık Kemal kendi adına gazete imtiyazı alamadığından *İbret* gazetesi, Ahmed Midhat Efendi tarafından iki yıllığına kiralanmış ve yeniden günlük gazete haline getirilmiştir.⁵⁸

13 Haziran 1872'de yepyeni bir kadro ve yeni hüviyeti ile yayın hayatına başlayan *İbret* gazetesinin başyazarı Namık Kemal, sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Kayazâde Reşad, yardımcılığını Ebuzziya Tevfik ve Menapirzâde Nuri Beyler üstlenmişti. Gazete, 33,5 x 47,5 cm, boyutunda ve dört sütun üzerine cumartesi ve pazar günleri hariç haftada beş gün yayınlanmıştır. Her sayısı büyük

⁵² Nesimi Yazıcı, "İbret", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 368.

⁵³ Güz ve Bayhan, "İlk Muhalif Gazete Olarak İbret", s. 8-9.

⁵⁴ Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı", s. 51.

⁵⁵ M. Nihat Özön, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s. 31.

⁵⁶ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s. 68.

⁵⁷ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 413.

⁵⁸ İnüç, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 228.

ilgi gören gazetenin ilk sayısı iki baskı yaparak 25 bin adet satılmıştır. Gazeteye Mustafa Fazıl Paşa da destek vermiş, Tasvir-i Efkâr'ın basıldığı matbaayı satın alarak Namık Kemal ve arkadaşlarına hediye etmiştir.⁵⁹

İlk sayısında başyazar Namık Kemal ve arkadaşları Nuri, Reşad, Tevfik ve Mahir imzasıyla yayınlanan yazıda gazetenin çıkarılma amacı şu şekilde ifade edilmişti:

Zaten kitabet mesleğinden yetişmiş olduğumuz gibi, elimizden geldiği mertebe vatana bir hizmet etmeyi ve taayyüşümüzü dahi bu yolda aramayı arzu eylediğimizden ve matbuatı memleketimizce bu maksatları istihsal için en büyük vasıta gördüğümüzden, bir gazete neşrine karar verdik. Yeni bir gazete te'sisiyle mülkümüzde matbuatın terakkisine dahi bu sırada bir hizmet ibrazın muvaffak olamadığımız için bir müddet-i muayyene zarfında İbret'in idare-i tahririyesini deruhte eyledik. İtikatımızca burada gazetelerin en büyük vazifesi halkımıza kavaid-i siyasiye ve terakkiyat-i medeniyeye müteallik malumat vermektir (...) En mukaddes bildiğimiz bir vazife dahi Matbuat Nizamnâmesi'nin müsait olduğu derece doğruyu söylemektir.⁶⁰

İbret'te çıkan bu yazıda, yazarların hepsinin kâtiplik mesleğinden geldiklerini ellerinden geldiği kadar vatana hizmet etmeyi ve geçimlerini de bu yolda aramayı tercih eden kimseler olduklarını ifade etmişlerdir. Basını maksatlarına ulaşmak için en büyük araç olarak gördüklerini, bu nedenle yeni bir gazete çıkarmayı planladıklarını ancak buna muvaffak olamadıkları için geçici olarak İbret gazetesini çıkardıklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca gazetelerin en büyük görevinin gelişen uygarlıktan ve siyasal kurallardan halkı haberdar etmek olduğunu vurgulamışlardır. İşte bu istek ve inanç doğrultusunda imkânları dâhilinde, yurt ve dünya ile ilgili en son haberleri vermeyi de ihmal etmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu ilan, üç gün boyunca gazetenin birinci sütununda yayınlanmıştır.⁶¹

İbret gazetesinin basılmasındaki asıl amaç, sosyal ve siyasî meseleleri analize tabi tutmak, kamuoyunu sosyal ve siyasî dille yetiştirmektir. Bu dönemde

⁵⁹ Güz ve Bayhan, "İlk Muhalif Gazete Olarak İbret", s. 10.

⁶⁰ İbret, Başlıksız, 1 Haziran 1288, Nr: 1, s. 1.

⁶¹ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 413-414.

halk, hürriyet fikirlerinden yoksun olduğundan, halkı uyandırmak, özgürlük ve meşrutiyet düşüncelerinin halk arasında yayılmasını sağlamak ve iktidarın kötü yönetimini halka bildirmek amacıyla Namık Kemal kaleme sarılmıştır.⁶²

Gazete bir haber gazetesinden çok bir düşünce gazetesi niteliğindedir. Her sayısında yeni sorunlar ortaya atılıyordu. Avrupa gazetelerinde görülen düşünceler en ayrıntılı şekilde İbret'te işleniyordu.⁶³ İbret gazetesi yayınlarında artık sadece Osmanlı düşüncesi içerisinde bir dayanışmanın yeterli olmayacağını söylemekteydi. Müslümanların Osmanlı öncülüğü altında İslam birliği çatısını önermiş, ayrıca ilk sayılarından itibaren eğitim, bilim ve tekniğin önemini vurgulamış, Avrupa'nın bu alanda ilerlediğini, Osmanlı Devleti'nin ise geride kaldığını yazmıştır. Gazetede dış haberlerde değinilmiştir. Dönemin dış politikasını etkileyen olaylar gazete sütunlarında yer bulmuştur. Gazetenin 5. sayısında, 1870 Fransa-Prusya Savaşı'nın sebepleri incelenmiştir. Gazetenin 7. sayısında yayınlanan *Avrupa Şarkı Bilmez* başlıklı yazıda Avrupalıların Osmanlı dünyası konusunda cehaleti anlatılmıştır.⁶⁴

İbret gazetesi sayılarında edebî tartışmalara da yer vermiştir. Bunlardan en önemlisi Hakayik-ül Vakāyi gazetesi ile aralarında geçen polemiklerdir. Bu gazeteyi Filip Efendi çıkarıyordu. O sıralarda yazarlığını Kemal Paşazade Said Bey yapıyordu. İbret gazetesinin ilk sayısından itibaren başlayan polemiklerin en şiddetlisi Mısır Hidivi ile alakalı olan tartışmadır. Haziranın sonlarında Mısır Hidivi İstanbul'a gelmişti.⁶⁵ Bu arada Hidivin iki vapur dolusu havai fişek getirdiğini, Emirgân'daki yalısı önünde demirleyen büyük bir sala bu fişeklerden verildiği, Hakayik-ül Vakāyi gazetesinde abartılı bir dille yazılmıştı. Bunun üzerine Reşad Bey dayanmamış şu fıkrayı yazmıştı:⁶⁶

Hakayik-ül Vakāyi'nin geçen Çarşamba günü çıkan nüshasında Hidiv-i Mısır'ın (...) yalısının önündeki fişek ve kandillerin dünyada görülmemiş şeylerden biri olduğundan bahs eylediği sırada Mısır'dan (iki vapur dolusu) fişek geldiğini ve Tersane-i Amire'den gelen sala bu fişeklerden lüzumu mertebe

⁶² İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 230.

⁶³ Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, s. 54.

⁶⁴ Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), Nisan 2014, s. 83.

⁶⁵ Özön, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, s. 41-42.

⁶⁶ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 418-419.

ilave olduğunu kemal-i beşâşet ve meserretle beyan ediyor. (...) Hidiv-i Mısır'ın yalısının önündeki saldan atılan fişenkların kâffesi sair sallarda olduğu gibi, Tersane ve Tophane'den gelmiş olduğu, Hakayik'ten başka cümlenin ma'lumudur. İhtimal ki yalının önünde birkaç Mısır fişengi atılmış olsun. Şu birkaç fişengi (iki vapur dolusu) fişenk edip de enzâr-ı ammeye karşı milletin aczini ima eder birtakım sözler tedarik eylemek ve mukabilinde ne kadar menfaat olur ise olsun hulûskârlığı millet ve saltanatın şan ve azimetine dokunur raddeye sürmek sükût ve tahammül olunabilecek şeylerden değildir.⁶⁷

Aslında Reşad Bey'in bu tutumu Hakayik-ül Vakāyi gazetesine olduğu kadar, Hidiv İsmail Paşa'nın kişiliğini de hedef alıyordu. Bu nedenle iki gün sonra, *Hakayik-ül Vakāyi dalkavukluk demek imiş* başlıklı yeni bir fıkra yazmıştır.⁶⁸ Fıkra şu şekilde kaleme alınmıştır:

Hakayik-ül Vakāyi Hulûskârlık Demek İmiş

Geçen Salı günü çıkan nüshasında (Mısır Hâriciye nazırı saadetlü Nubar Paşayla maliye nazırı saadetlü İsmail Paşa hazerâtı Perşembe günü huzur-ı hazret-i sadâret-penahiye giderek vizite resmîni icra etmişlerdir) diye bir havadis neşr etmiş. Evvela bir devlette bir nezaret taaddüt etmeyeceğinden Nubar ve İsmail pašalara nazır demek kat'iyen caiz olmayıp, bunlar Mısır umûr-i Hâriciye ve Maliye müdürleridir (...) Hakayik şurasını dahi layıkıyla anlamalıdır ki Mısır'da bulunan hâriciye ve dâhiliye ve maliye müdürleri makam-ı sadâretin arzı üzerine rütbe alır. Hatta oranın hidivliği dahi yine nizamnâmeyle tevfikân makam-ı sadâretin arzıyla taraf-ı eşref ve hazret-i padişahiden tevcih buyurulur. Binâen aleyh Nubar Paşa İsmail Paşa hazerâtı Prens Bismark veya Kont Andraşi gibi zat-ı hazret-i sadâret-penahiye vizite veremez...⁶⁹

Namık Kemal başta olmak üzere gazetede yayımlanan her yazı, yönetimin tepkisini çekmiştir. Namık Kemal ve Reşad Bey'in, bu dönemin sadrazamı

⁶⁷ İbret, "Hakayik-ül Vakāyi Hulûskârlık Demek midir?", 23 Rebûlâhır 1289, Nr: 12, s. 2.

⁶⁸ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 419.

⁶⁹ İbret, "Hakayik-ül Vakāyi Hulûskârlık Demek İmiş", 28 Rebûlâhır 1289, Nr: 16, s. 2.

Mahmud Nedim Paşa'nın icraatlarına yönelik ardı kesilmeyen olumsuz eleştirileri, dış borçlanma, basın hürriyeti Mısır Hıdivliği ile Osmanlı yönetiminin ilişkileri vb. konulardaki bir kısım fikir beyanları sonrası⁷⁰ 9 Temmuz 1872'de yayınlanan Namık Kemal'in *Garaz Marazdır*, başlıklı yazısı ve Reşad Bey'in *İstikraz* başlıklı yazısı yönetimin şimşeklerini üzerine çekmiş ve kapatılmasına sebep olmuştur.⁷¹ *Garaz Marazdır* adlı makalenin bir kısmı şu şekildedir:

Öyle bir maraz ki emraz-ı nefsanîyenin en ziyade deva kabul etmeyenlerinden sayılır. Mesela nahveti, müdahane hasedi, idbar-ı mahsud hırsı, vusul-i ikbâl, hevesi husul-i emel izale edebiliyor. Lâkin garazın intifasına sahibinin fenasından başka çare olamaz. Garaz vicdanın uyuz illetidir. Daima kaşınır, daima kurcalanır, her ne ile setr olunmak istenirse elbette bir taraftan kendini gösterir. Bu mütalaatın zahirde bir misalini görmek isteyenler Hakayik'in bir zamanlardan beri neşrettiği bentlere atf-ı nazar eylesin. (...) Hal böyle iken Hakayik muharriri nefsinin aleniyete çıkarmakta kendince bir mani görmeyenlere mahsus olan salahiyet-i itirazı istiare ve belki igtisap ederek bir zamandan beru Maliye ve Adliye Nezaretlerinin ahval-ı sabıkasına dair yalan yanlış birtakım mütalaalar yazdığı gibi geçen gün neşr eylediği "İdare-i Hazıra" unvanlı makalesinde dahi teşebbüsât-i cedideye bazı taraflardan itiraz olunduğunu tasavvur eyler de bu itiraza mukaddeme bir nezaret riyasetinde bulunanların hakkı olmayacağını iddia eder. Ve bu sırada gene münasebetsiz bir mesele ile Divan-ı Ahkâm ile Maliye Nezaretini bahse karıştırır. (...) ⁷²

Bu makale Hakayik-ül Vākai gazetesinde *İdare-i Hazıra* başlığıyla yazılan bir yazıya itiraz niteliği taşır.⁷³ Gazete bu makaleden sonra dört ay süreyle kapatılmıştır. Aynı sayıda Reşad imzasıyla *İstikraz* başlıklı yazıda

⁷⁰ Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, s. 306.

⁷¹ Güz ve Bayhan, "İlk Muhalif Gazete Olarak İbret", s. 10.

⁷² İbret, "Garaz Marazdır", 3 Camaziyelevvel 1289, Nr: 19, s. 1-2.

⁷³ Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri (Siyaset, Hukuk, Din, İktisat, Matbuat) Bütün Makaleler*, haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu - İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 131.

yayınlandığından, kamuoyu bu cezaya *İstikraz* yazısının neden olduğu kanısına varmıştır.⁷⁴ Söz konusu yazının bir kısmı şu şekildedir:

Fuat Paşa, bu devlet istikrazsız yaşayamaz diye bir hikmeti ihtira' eylemişti (...) Evet devlet istikrazsız yaşayamaz çünkü istikrazsız yaşayamamak hastalığına uğratmışlar (...) İşin derece-i ehemmiyeti göz önüne alınırsa ilaçsız yaşayamayan bir vücudu üç dört günde, beş altı ayda ilaçtan kurtarmak pek kolay olamayacağını tasdikten başka çare yoktur. Bu hususta Avrupa devletlerinin hali düşünülüyor ise onlarda pek bizden farklı bir halde değildir. İngiltere'nin meşhur olan servetiyle beraber devletin borcu bir dereceye gelmiştir ki te'sisi imkân dairesinden çıkmıştır. Fransa borcunu vermek şöyle dursun, Prusya'ya vereceği tazminat için istikraz arıyor bulamıyor ve hâlâ toprağında Prusya ordusu ikamet ediyor. Prusya'nın Fransa'dan aldığı tazminat muharebe masrafını ya tesviye eder ya edemez. (...) Avusturya'nın bugün yarın izmihlali yakındır. (...) Vatanımızda ise nice menabi'-i servet vardır ki bunların her biri Devlet-i Âliyye'nin kâffe-i düyûnunu te'diyeye kabil kilitli bir hazinedirler. Bu hazâin yavaş yavaş açıldıkça ve ıslahat da devam edildikçe, istikrazsız yaşamaz denilen devlet hem istikrazsız yaşamak ve hem de ettiği istikrazları te'diye eyledikten başka sairlerine ikrâz edebilmek derecesine gelmek kabiliyetinde bulunduğu ve binâen-aleyh istikbalimizin emin olduğunda akla müttefiktir.⁷⁵

Reşad Bey, devletin kurulduğundan bu yana hiçbir borçlanma içerisinde olmadan beş asırdan beri yaşadığını ancak son yirmi-otuz yıldır yapılan malî politikalar sonucunda ise devletin borçlanmaya ihtiyacı olduğunu ve devletin istikrazsız yaşayamaz bir duruma getirildiğini belirtir. Ona göre Osmanlı Devleti'nde büyük bir servet kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynak doğru bir şekilde işletilip değerlendirilirse istikrazsız yaşayamaz denilen devlet hem istikrazsız yaşar hem de borçlarını ödedikten sonra başka ülkelere borç verecek duruma gelir.

⁷⁴ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 230.

⁷⁵ İbret, "İstikraz", 3 Cemaziyelevvel 1289, Nr: 19, s. 1.

Ebuzziya Tevfik'e göre, yazının tepki görmesinin nedeni Anadolu-Bağdat demiryolları için 25 milyon liralık bir dış borçlanmanın söz konusu olması idi.⁷⁶ Yönetim gazetesinin 19. sayısındaki bu yazı ile zihinlerin bulandırılmaya çalışıldığını düşünmüştür. Gazeteye olan kızgınlık o kadar büyüktür ki, o dönemde kapatılan gazetesinin sahibine ertesi günü kapatılma ile ilgili yazı yayınlama yetkisi verilmesine rağmen İbret, bu haktan mahrum edilmiştir.⁷⁷ Matbuat kaleminden gazetesinin kapatıldığını bildiren yazının alt tarafına şu satırlar eklenmiştir: “*Gazetesinin hükûmet tarafından kapatılmış olduğunu bildiren bir ilave neşredilmesi ve bu ilavede birtakım fikirler ileri sürülmesi kesinlikle yasaktır.*”⁷⁸

İbret'in kapanışını izleyen günlerde, 24 Temmuz 1872'de ilan edilen ve Takvim-i Vekâyi'nin 1505 sayılı nüshasında yayınlanan irade ile:⁷⁹ Namık Kemal Gelibolu Mutasarrıflığına, Nuri Bey Ankara Mektupçuluğuna, Tevfik Bey Mahkeme-i Kebire-i Merkeziye Başkâtipliğine, Reşad Bey Bilecik Kaymakamlığına tayin edilmişlerdir.⁸⁰ Tayinlerin yapıldığı dönem Mahmud Nedim Paşa sadrazamlıktan ayrılıp yerine 80 gün görevde kalacak olan Midhat Paşa sadrazamlığa atandığı için, Namık Kemal Eylül ayına kadar Gelibolu'ya Ebuzziya Tevfik ise İzmir'e gitmemişler ve İstanbul'da kalmışlardır. Namık Kemal bu dönemde mizah dergisi Diyojen'e imzasız yazılar yazmış, İbret'in dört aylık kapatma süresi dolmadan tekrar yayınlanma iznini aldıktan sonra Gelibolu'ya gitmiştir.⁸¹

İbret gazetesi 30 Eylül 1872 Pazartesi günü 20. sayısında Namık Kemal'in *İfade-i Meram* başlıklı bir yazısını yayımlamıştır. Bu yazıda: *Hükm-i tatilin haksızlığından bahsettiğimiz bir küstahlık addolunmasın. Çünkü haksız bir fil ne kadar büyük bir taraftan gelse haksız ve haksıza haksız demekte ise ne kadar küçük bir adam olsa haklıdır...*⁸² diyen İbret, kapatılma cezasının haksızlık ve zalimlik olduğunu, ayrıca Matbuat Nizamnamesi hükmüncelikle mahkeme edilmesi gerekirken, kapatılma cezasının Babîâlî'nin hükmünden ibaret olduğunu ifade etmiştir.⁸³ Namık Kemal, bu yazılarına imza atmıyor, yalnız B.M. (Baş Muharrir) simgesini

⁷⁶ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 425.

⁷⁷ Güz ve Bayhan, “İlk Muhalif Gazete Olarak İbret”, s. 10.

⁷⁸ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 425.

⁷⁹ İnüç, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 231.

⁸⁰ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 426.

⁸¹ Güz ve Bayhan, “İlk Muhalif Gazete Olarak İbret”, s. 10.

⁸² İbret, “İfade-i Meram”, 27 Receb 1289/ 30 Eylül 1872, Nr: 20, s. 1.

⁸³ İbret, “İfade-i Meram”, 27 Receb 1289/ 30 Eylül 1872, Nr: 20, s. 1.

kullanıyordu. Gazeteye düzenli yazı yazdığı gibi EbuZZiya Tevfik'in Hadika adlı gazetesinde de makaleler yazıyordu.⁸⁴

Namık Kemal, İstanbul'a dönmesi üzerine İbret'in 97. ve 110. sayılarına Kemal imzasıyla baş yazılar yazmış ve gazeteyi eski günlerine getirmeye çalışmıştır. Muhalif yayın politikasını sürdüren gazete 6 Şubat 1873'te yine kapatılmıştı.⁸⁵ Gazetenin kapatılma nedeni şudur: Maarif Nezareti bu dönemde kitap yayını öncesi ruhsat alma zorunluluğunu yeniden gündeme getirmişti. 1857 tarihli Matbaa Nizamnamesine göre gereken iznin alınmadığı gerekçesiyle Ahmed Midhat Efendi'nin *Dağarcık* adlı dergisi ve Namık Kemal'in *Evrak-ı Perişan* adlı kitabı yasaklanmıştır.⁸⁶ Oysa o güne kadar yasanın uygulanmamasında hoş görülme davranılmış, ruhsat almak isteğe bırakılmış ve çok sayıda ruhsatsız kitap basılmıştı. Üstelik sansüre uğrayan yayınların içeriğinde sarayı ve Babıâli'yi kızdıracak hiçbir şey yoktu.⁸⁷ Namık Kemal, bu konuda oldukça sert yazılar kaleme almış ve bu nedenle gazete bir ay süreyle kapatılmıştır. Kapatılmaya neden olan yazılar 99. ve 110. sayılarda yer almaktaydı. Yazılar şu şekilde kaleme alınmıştır:

Gazeteler işbaşında olan evliya-yi umurun ef'aline ve devletin en mühim ve nazik olan ahvaline dair muhâkemât ve mütalaât iradına iktidarlarıyla beraber hiç kimseye gösterilmeksizin yalnız sahip ve müdürünün mesuliyeti üzerine neşr olunabilmekte iken üç yüz sene evvel vefat etmiş bir zatın tercüme-i halini veyahut politika ile hiç münasebeti olmayan bir fennin bazı kavaidini havi olan kitaplar basılmak için teftişten geçmeye muhtaç tutulmak ağrep değil midir? Acaba mülkümüzde kitaptan başka men' olunacak bir şey kalmadı mı? (...) Evrak-ı Perişan'ın bir iki cildi de İbret'te yazdığım bazı bentlerden ibaret olacaktı. Şimdi o makalât İbret'te basılırken istizana muhtaç olmayıp da kitap şeklinde basıldığı zaman mı teftişten geçmek ihtiyacında bulunacak? Kitap neşrini gazete neşrinden ziyade suubete düşürmek dünyanın neresinde görülmüştür. (...) Kitap teftiş etmek gibi Avrupaca birkaç asırlar evvel mücerret maarifin intişarını men' için yapılmış bir kaidenin bu zamanda ve hiçbir

⁸⁴ Özön, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, s. 124.

⁸⁵ Güz ve Bayhan, "İlk Muhalif Gazete Olarak İbret", s. 11.

⁸⁶ Nalçioğlu, *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, s. 307-308.

⁸⁷ Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, s. 41.

sebeup olmadığı halde Memâlik-i Osmaniyyece fiile ihracına kıyam olunmasına hakikaten ne derece teessüf olunsa yeri vardır...⁸⁸

Namık Kemal, bundan üç yüz sene evvel vefat etmiş birinin hayat hikayesini yada siyasetle bir ilgisi olmayan kitaplarla dergilerin basılmadan önce, kontrolden geçmeye mecbur tutulmasının son derece garip olduğunu dile getirir. *Evrak-ı Perişan*'ın bir iki cildinin İbret'te yayımlayacağı makalelerden ibaret olacağını, bu makaleler İbret'te basılırken izin almak gerekmeyp de kitap şeklinde basıldığı zaman neden teftişten geçmesi gerektiğini soran Namık Kemal, kitap çıkarmayı gazete yayınından daha güç hale getirmek dünyanın neresinde görülmüştür diye sitem eder. Aynı yazıda İstanbul'da Galata tarafında çalgı kahvelerinin her türlü ahlaksızlığa ve fesada iki kapısı da açık dururken, matbaa ve gazetelerin kapatılmasını hükümetin uygurluk anlayışına yakışmadığını belirtir.⁸⁹

Kemal, gazetenin 100. sayısında ise bir milletin kalkınmasının en büyük aracı hükümet ve hükümetin devamlılığının garantisi de kanunlar olduğunu ancak matbaalar, gazeteler ve dergiler için hazırlanmış tüzüklerin hem zararlı hem de uygulama yeteneğinden yoksun olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ Namık Kemal, İbret'in 99. ve 100. Sayılarındaki yazılarının ardından 110. sayısında yine aynı konu üzerinde durmuştur. Yazıda mesele şu şekilde ele alınmıştır:

Maarife gösterilmeksizin kitap tab'ının men' olunması üzerine İbret'in 103 numaralı nüshasında neşr olunan mufassal makaleden dolayı Meclis-i Maarif tarafından İbret'in ilga ve bendenizin tedip olunmaklıgım resmen talep olunduğuna dair birkaç taraftan rivayet ve ihtarat almaktayım. (...) Şu kadar var ki o bent için ceza göreceğimi umamıyorum. Hele müddet-i tatilini beklemeyerek inayet-i mahsusa-i padişahi ile intişare başlayan İbret'in belki zuhurundan beri bahsettiği mevadın en haklısı olan öyle bir makaleden dolayı lağvolunmasını hiç ümit etmiyorum. (...) Hükümet-i Seniyye adalet ve hakkaniyetin mukteziyatını meydana çıkarıncaya kadar bu meseleden fariğ olmayacağımdır.

⁸⁸ İbret, Başlıksız, 23 Zilkade 1289/ 22 Ocak 1873, Nr: 99, s. 1.

⁸⁹ İbret, Başlıksız, 23 Zilkade 1289/ 22 Ocak 1873, Nr: 99, s. 1.

⁹⁰ İbret, "İfade-i Mahsus", 24 Zilkade 1289 /23 Ocak 1873, Nr: 100, s. 1.

Hatta bugün merci-i kül olan makam-i resmîyeye dahi müracaat eyledim.⁹¹

Bu yazıların üzerine İbret, 6 Şubat 1873'te bir ay süreyle kapatıldı.⁹² İbret gazetesinin kapanışını bildiren beyannameyi, yine İbret gazetesi, 7 Şubat 1873 (9 Zilhicce 1289) tarihinde çıkardığı ilave bir nüsha ile yayınlamıştır. Bu nüshada Matbuat İdaresi tarafından gönderilen beyannameyi müteakiben Aleksan Sarrafyan imzalı bir yazıda bulunmaktadır. Bu yazının Namık Kemal tarafından yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.⁹³ 9 Mart 1873'teki 111. sayısında yeniden yayına başlayan gazete, "İfade-i Meram" başlıklı bir yazı yayımlar. Yazı şu şekilde ifade edilmiştir:

Malumdur ki İbret 110 numaralı nüshasının üzerine 8 Zilhicce sene 1289 (6 Şubat 1873) tarihinden itibaren bir ay müddetle tatil edilmişti. Bugün müddet-i tatilimiz hitam bulmak cihetiyle yine intişara başladı. O vakit ilan ettiğimiz ilavede görüldüğü veçhile Matbuat İdaresi gazetemizi hilaf-ı nizam hareket-i terviç ile itham etmişti. O itikatta bulunanların afvlarını niyaz ile beraber hakkımızda beyan olunan töhmeti kabul edemeyeceğimiz ilana kendimizi mecbur biliriz. (...) İbret hiçbir vakit hilaf-ı nizam hareketi terviç etmedi. Yalnız izinsiz kitap tab'ını men' eden nizam mülgadır dedi. Bu iddiasını yine tekrar eder...⁹⁴

Namık Kemal, yazısında yeniden yayına başladıklarını ilan ederken, gazeteye yöneltilen suçlamaların asılsız olduğunu, gazetenin sadece kitap neşrini yasaklayan nizamnâmeyi eleştiren yazılar yayınladığını ve bu nizamnâmeye olan tavırlarının hala devam ettiğini vurgulamıştır. Yazısının devamında Matbaa Nizamnâmesini bir kez daha ele alır.

Üçüncü kez yayınlanmaya başlayan İbret gazetesinde birey, kanun, hak bağlamında kaleme alınan yazılar, yönetimdeki aksaklıklar, Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen bölgelere yönelik hükümetin aldığı tedbirlerin yetersizliği, şark meselesi, hazinenin parasızlığı, kitap sansürü gibi konulardaki yazıları hükümetin

⁹¹ İbret, Başlıksız, 8 Zilhicce 1289/ 6 Şubat 1873, Nr: 110, s. 1.

⁹² Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, s. 41.

⁹³ Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, s. 18.

⁹⁴ İbret, "İfade-i Meram", 9 Muharrem 1290/ 9 Mart 1873, Nr: 111, s. 1.

gazeteden yana memnuniyetsizliğine sebep olmuştur.⁹⁵ Bu nedenle gazetenin yayın hayatı fazla sürmemiştir. Namık Kemal, Osmanlı ordusunun Silistre’de Ruslara karşı yaptığı savunmadan ilham alarak *Vatan Yahut Silistre* adlı bir tiyatro eseri yazmış bu eserle ilgili bir yazıyı İbret gazetesinin 127. sayılı nüshasında kaleme almıştır.⁹⁶ Namık Kemal, bu yazısında tiyatro hakkındaki görüşlerini bildirmişti. Ona göre tiyatro edebiyatın en önemli kısmını oluşturmaktaydı. Tiyatro eğlendirirken düşündüren, düşündürdükçe de ders veren, faydalı bir eğlence türüydü. Namık Kemal tiyatroyu edebiyatın en canlı temsilcisi olarak görmekteydi. Ortaoyunu ile tiyatro arasındaki farka da değinen yazar, tiyatronun kâh güldürüp kâh ağlattığını bazen de ağlatmadan eğlendirdiğini, ortaoyununun ise sadece güldürdüğünü ifade etmiştir. Kemal yazısına şu şekilde devam etmiştir:

Gayret-i kemalini tarife hacet göremediğim arkadaşlarımdan Midhat Efendi, *Eyvah* isminde bir oyun tertip etti. Dün gece oynandı. Züvvârı memnun ettiğinden eminiz. Asâr-ı acizânemden “Vatan Yahut Silistre” unvanlı oyunun tertip ve talimi hitam buldu. Birinci defa olmak üzere önümüzdeki Salı akşamı yani Çarşamba gecesi icra edilecektir. Yine asâr-ı acizanemden “Râz-ı Dil” namında diğer bir oyun var. Arkadaşların himmetiyle Fransızcadan bir dram, iki komedyâ tercüme olundu. Daha ufak tefek şeylerde yazılıyor. Tiyatro mevsimi bitmeden evvel talimi hitam bulan olursa oynatılacaktır. Hele encümenin gelecek mevsime hayli asâr ile ibtidâ edeceğini şimdiden vaad edebiliyoruz...⁹⁷

Vatan Yahut Silistre piyesi ilk defa 1 Nisan 1873 akşamı Gedikpaşa Tiyatrosunda seyirciye sunuldu. Eserde yer alan ve vatan-millet sevgisini şahlandıran ifadeler, hep birlikte söylenen marşlar seyircileri coşturdu.⁹⁸ Halk, Namık Kemal lehine sevgi gösterileri yapmaya başlamış, tiyatro binası alkıştan yıkılacak hale gelmişti. Gece sokaklara dökülerek hürriyet şarkıları söyleyenler, İbret gazetesi idarehanesi ve Kemal’in evi önünde toplanmışlar, gazetede

⁹⁵ Nalcıoğlu, *Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, s. 308.

⁹⁶ Demir, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, s. 84.

⁹⁷ İbret, “Tiyatro”, 2 Safer 1290, Nr: 127, s. 1.

⁹⁸ Önder Göçgün, *Namık Kemal*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 26.

yayınlanmak üzere bir teşekkür mektubu bırakmışlardır.⁹⁹ İbret gazetesi bu olayı dikkatleri çekecek şekilde yayınladı.¹⁰⁰

Halkın verdiği teşekkür mektubunda: *Tiyatronun edebiyat içinde en parlak ve en faydalı bir kısmını oluşturduğunu ve o ulvi tesirini de herkesin gözü önünde sergilediğini yazmışlardır. Bir diğer teşekkürde ise hakikaten tiyatro edebiyatın ruhu imiş edebiyatın en parlak kısmı imiş gönüllerin meftunu imiş yaşasın vatan; bir diğerinde ise gerçekten tiyatro sahip olduğu güçlü ruhu ile insanı güldürüyor, ağlatıyor, vicdanını açıyor aydınlatıyor yaşasın vatan* ifadeleri yer almaktadır.¹⁰¹

Yayımlanan bu mektubun ardından İstanbul sokakları “Yaşasın Kemal! Yaşasın milletin Kemali!” sesleriyle çınlamıştır. Özel amaçlı kimseler bunu padişaha jurnal etmişlerdir.¹⁰² Namık Kemal’e yönelik halkın tezahüratı, İbret’in 131. sayısında Nuri Bey ile İsmail Hakkı Bey’in Namık Kemal’in halktan gördüğü rağbetin nedenleri ve derecesine yönelik yorumlarından dolayı 5 Nisan 1873’te¹⁰³ Sultan Abdülaziz’in iradesiyle, Hadika, Sıraç ve İbret gazetesi bir daha çıkmamak üzere 132. sayısında kapatılmıştır.¹⁰⁴

İbret gazetesinin kapatılmasına birkaç sebep gösterilmektedir. Öncelikle İbret’in 130. sayısında *iki imzalı varaka* başlıklı makalesinde *millet-i tâbia* yerine *millet-i metbûa* tabirinin kullanılması, yanlışlıkla kullanılan bu tabir ise tâbi olan millet yerine tâbi olunan millet anlamına gelmektedir.¹⁰⁵ Söz konusu cümle şu şekilde yazılmıştır: *Mamañih yine ümit var olalım. Hükümet-i seniyye millet metbuasını bu kadar me’yus etmeyeceğini itikad edelim.*¹⁰⁶ İkinci kapatılma sebebi ise son zamanlarda Altıncı Belediye Dairesi aleyhinde yazılan şikâyetlerdir. Bir diğer sebep ise Namık Kemal’in Şehzade Murad Efendi ile olan münasebeti ve *Vatan Yahut Silistre’nin* temsilinden sonra halk galeyana gelerek,¹⁰⁷ *Allah muradımızı versin* şeklindeki nidalar Sultan Abdülaziz’i huzursuz etmiştir.¹⁰⁸ İbret gazetesinin son sayısı 5 Nisan 1873’te yayınlandı. Aynı gün öğleden sonra, Divan-ı

⁹⁹ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 232.

¹⁰⁰ Göçgün, *Namık Kemal*, s. 26.

¹⁰¹ İbret, “Dün Gece Aldığımız Teşekkürnamenin Suretidir”, 5 Safer 1290, Nr: 130, s. 1.

¹⁰² İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 232.

¹⁰³ Nalcıoğlu, *Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, s. 308.

¹⁰⁴ Yazıcı, “İbret”, s. 369.

¹⁰⁵ Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, s. 19.

¹⁰⁶ İbret, “İki İmzalı Bir Varaka”, 5 Safer 1290, Nr: 130, s. 2.

¹⁰⁷ Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, s. 19.

¹⁰⁸ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 232.

Hümayun Tercümanı Sadullah Bey'in imzasını taşıyan kapatma kararı gazeteye geldi. Yazının metni şu şekildedir:

Matbuat Dairesinden Gelen Emr-i Mahsustur.

Gazetelerce akdem-i vezâifi umûma nafi'havâdis ve mebâhis ile meşgul olmak kazıyyesi iken İbret gazetesinin tuttuğu meslek şahsiyât ile uğraşmak ve nizamât ve icrâat-ı devlete te'vilat-ı hod serana ile ta'riz ve kavâid-i esâsiye-i hükûmete karşı neşr-i mütaalât ile ezhân-ı nâsı tağlit etmekten ibaret olduğundan ilgası lüzumu birkaç defa tahakkuk etmiş olduğu halde mücerret hükûmet-i seniyyenin matbuat hakkında derkâr olan efkâr-ı terakkiyât pervanesi eseri olarak islah-ı tavr u meslek etmesine intizaren kâh tatil ve kâh tenbih ile iktifa edilmiş idi. Bu muamele-i i'tidâl kârâne intibahını mucib olacak yerde bilâkis meslek-i müttehazından ısrarını müntic olup bu kere 129 numarolu nüshasında ve Nuri imzasıyla 131 numerosunda yazdığı makalede usûl-ı hükûmet-i seniyye ile kâbil-i telif olamayacak bir takım tecavüzât-ı mütecâsirâneyi şâmil mütaalât derc ü tahkiye etmek derecesine kadar gitmiş olduğuna ve 130 numarolu nüshasındaki *ikiimzalı varaka* unvanlı makalenin hâtimesinde istimaline cür'et eylediği tabir hedefi hareketini sarıhan tayin etmiş olup böyle bir gazetenin bekasında ise mehâzir-i mülkiye müsellemler bulunduğuna binaen ber-müceb-i kararnâme tarih-i ilandan i'tibaren külliyyen ilga kılınmıştır.¹⁰⁹

Fi 7 Safer sene 1290 ve Fi 24 Mart sene 1289

Tercüman-ı Divan-ı Hümayûn Sadullah

Yazıda, İbret gazetesinin sadece kişiler ve kişilerin özel halleriyle uğraştığını, devletin kanun ve icraatlarını yersiz bir şekilde tenkit ettiğini ve devletin temel ilkelerine karşı çıkışlar yaparak halkın zihnini bulandırdığı ileri sürülmüştür. Nitekim son olarak 129 numaralı sayısında ve daha sonrada Nuri imzasıyla 131. nüshasında yayınladığı makalesinde yüce Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olan hükümetin devlet ve idare anlayışıyla hiçbir şekilde bağdaştırılamayacak saldırgan bir dil kullandığı dile getirilmiştir. Ayrıca 130

¹⁰⁹ İbret, "Matbuat Dairesinden Gelen Emr-i Mahsustur", 7 Safer 1290, Nr: 132, İlave.

numaralı sayıda *iki imzalı bir varaka* başlıklı makalenin sonunda kullandığı deyimle onun gizli amacını acık bir şekilde ortaya koyduğu iddia edilmiştir. Bu sebeple gazetenin bir daha çıkartılmamak üzere kapatıldığı haber verilmiştir. İbret gazetesi bu kapatılma kararname sinin hemen altına da “Umûma Veda” başlıklı bir yazı eklemiştir. Yazı şu şekildedir:

Umûma Veda

İbret'in mebahisi umûma nâfi' mi idi? değil miydi? Nizama tarîz mi ettik? Yahut nizâmâtın merc-i tefsiri olan Şûrâ-yı Devletin hükmünü mü istidâ eyledik? Şahsiyât ile biz isteyerek mi uğraştık? Yoksa gördüğümüz tazyîkat ve tarizât üzerine mi mecbur olduk? Gazetemize göre irade-i mahsûs-i cenab-ı pâdişahî ile intişara başladıktan sonra ehaff-ı mücâzât olan bir ay tatilden başka bir muamele-i resmîye görmemiş iken, hükûmet-i seniyyece ikinci defa müttehem görüldüğü zaman birkaç tabir ile bir hikâyeye için bütün bütün ilgasına gidilmek emsâl ve fiiliyle mütenasip midir? Değil midir? Buralarını temyiz etmek efkâr-ı umûmiye'nin hakkı olduğundan biz, o yolda bir şey söylemeye lüzum görmeyiz. Yalnız şurasını beyana mecburuz. Madem ki Matbuat Nizamnamesi icradan sâkıttır ve madem ki hükûmet-i seniyyenin gazetelerce arzu ettiği lisan ve mesleği keşfetmek kâbil değildir. Arada İbret gibi muhibb-i vatan ve tarafdâr-ı terakki olan vesâit-i intişarın bir tesadüf veya bir yanlışlık uğruna feda olagelmesi tabii görünür. İşte İbret vatanperverlik yolunda mahvoluncaya kadar sebat etti. Akıbet bir kûşe-i sükûta çekildi. Beis yok dünyada kim kalmış! Ne baki olmuş! Yaşasın vatan!¹¹⁰

Aleksan Sarrafyan

Birkaç gün sonra bu gazetenin yazarları tutuklanarak sürgüne gönderilmişlerdir. 9 Nisan'da Namık Kemal Kıbrıs'taki Magosa Kalesi'ne, Ebuzziya Tevfik ile Ahmed Midhat Efendi Rodos Adası'na, Nuri ve İsmail Hakkı Efendi Akka'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Gedikpaşa Tiyatrosu da yıktırılmıştır.¹¹¹ Namık Kemal'in sürgün edilmesi ile aktif gazetecilik hayatı da sona ermiştir. Abdülaziz'in hal'i ve V. Murad'ın cülusu ile affedilen Namık Kemal

¹¹⁰ İbret, “Matbuat Dairesinden Gelen Emr-i Mahsustur”, 7 Safer 1290, Nr: 132, İlave.

¹¹¹ İnüğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 233.

ve arkadaşları İstanbul'a dönmüşler ama yeni bir gazete neşrine teşebbüs etmemişlerdir.¹¹²

Sonuç

Gazeteler topluma hizmet etmeyi kendilerine amaç edinmiş ve bu anlamda takip ettikleri yayın politikaları ile hükümetin tepkisine neden olmuşlardır. Hem Türkiye'de hem de neredeyse tüm dünyada gazetecilerin toplumu aydınlatma, onlara öncülük etme ve yol gösterme çalışmaları, yöneticilerin eleştirilerine ve nihayet sansür kurumunun doğmasına yol açmıştır. Türkiye'de, 1857'den itibaren hükümete verilen denetleme yetkisi 1867 yılında çıkarılan Âlî Kararnâme ile bir hayli genişletilmişti. Bu bağlamda birçok gazete süreli veya süresiz olarak kapatılmış ve gazeteciler sürgün edilmiştir.

1867-1871 yılları arasında siyasi eleştirilerden kaçınan İstanbul basını, gazetecilere yönelik ilk af teşebbüsünde yurda geri dönen Yeni Osmanlıların yeniden basın faaliyetlerine başlamasıyla birlikte hareketli günler geçirmiştir. 1872 yılında Ahmed Midhat yönetiminde ve Namık Kemal'in başyazıları ile Yeni Osmanlıların sözcüsü olan İbret gazetesi, hürriyet ve meşrutiyet fikrini savunmuş, halkın sesini yönetici kadroya duyurmaya çalışmıştır. Tanzimat döneminin en önemli fikir gazetelerinden biri olan İbret, çeşitli cezalara maruz kalmasına rağmen muhalif tutumundan taviz vermemiştir. İbret gazetesine ve yazarlarına uygulanan bu baskı ve cezalar, dönem itibariyle gazetenin gücünü açık bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü basının toplum üzerindeki uyarıcı etkisi yönetim tarafından fark edilmiş, devletin icraatlarını eleştiren ve denetleyen bir mekanizma olarak görülmüştür. Örneğin İbret'in 19. sayısında Reşad Bey tarafından kaleme alınan *İstikraz* adlı yazıda devletin uyguladığı malî politikaları şiddetli bir şekilde eleştirmiş ve devletin dış borçları hakkında kamuoyuna bilgi verilmiştir. Gazetenin bu yazısından sonra geçici olarak kapatılması İbret'in ne denli başarılı olduğunun açık bir göstergesidir. Yine Namık Kemal, İbret'in 99. sayısından başlayarak 110. sayısına kadar basına uygulanan yasakları sert bir dille tenkit edip basının özgür olması gerektiğini savunarak, gazetelere uygulanan cezaların idari tasarrufla değil, adaleti ve eşitliği sağlayan kanunlara dayandırılması gerektiğini açık bir şekilde belirtmiş, gazetenin sorgulayan ve hesap soran yönünü gözler önüne sermiştir.

¹¹² Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, s. 21.

İbret gazetesi Namık Kemal'in, Osmanlı ordusunun Silistre'de Ruslara karşı yaptığı savunmadan esinlenerek kaleme aldığı *Vatan Yahut Silistre* piyesinin temsili dolayısıyla çıkan olaylar üzerine Sultan Abdülaziz'in iradesiyle 1873'te kapatılmıştır. Yönetim bu olayda İbret gazetesinin halk üzerinde ne denli bir tesir bıraktığının farkına varmış ve açık bir tehdit olarak görmüştür. Gazetenin kapatılmasından sonra Namık Kemal'in Kıbrıs'a Ebüzziya Tevfik ve Ahmed Midhat'ın Rodos'a, Nuri Bey'in Akka'ya sürgün edilmeleri ise önemli bir ayrıntıdır. Çünkü yönetim haber ve yorumlarıyla önemli bir muhalefet cephesi oluşturan bu yazarların, basın ve yayın faaliyetlerini engellemek için böyle bir yola başvurmuştur.

Çalışmada elde ettiğimiz sonuca göre İbret gazetesinin Türk basınına vermiş olduğu hizmet göz ardı edilmeyecek kadar büyüktür. Fikir gazeteciliğinin en başarılı örneklerinden biri olan İbret, yayınladığı makalelerde eğitimin önemini vurgulamış, vatan millet, hürriyet ve meşrutiyet kavramlarını halka aşılama çalışmıştır. Hükümetin politikalarını eleştirmekten çekinmeyen gazete kamuoyunun kaygılarını çok açık bir şekilde dile getirmiş ve yazılarında halkın her kesiminin hakkını savunan bir dil kullanmıştır.

İbret, Tanzimat döneminin yetiştirmiş olduğu çoğu Yeni Osmanlılar Cemiyetine dâhil olan usta kalemler aracılığıyla demokrasi anlayışının kamuoyuna mal edilmesine katkıda bulunmuş, gazetenin haber seçimi bu doğrultuda belirlenmiştir. Cesur bir yayın politikası sergileyen bu gazeteciler, çeşitli yasak ve cezalara maruz kalmalarına rağmen amaçlarına ulaşmak için her türlü zorluğu göze almış ve mutlak sistemle yönetilen bir devletin idarî yapısının değişimi için gerekli baskı ortamını oluşturarak, Meşrutiyete giden sürece zemin hazırlamışlardır. Netice itibarıyla devlet ile halk arasında köprü vazifesi gören İbret gazetesi kapatıldıktan sonra birçok gazete çıkarılmış, ancak hiçbiri onun gibi halkı sosyal ve siyasî dille yetiştirememiştir.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

- Cerîde-i Havâdis, “Mukaddime”, Gurre-i Cemaziyelâhir 1256, Nr: 1, s. 1.
- İbret, “Dün Gece Aldığımız Teşekkürnamenin Suretidir”, 5 Safer 1290, Nr: 130, s. 1.
- İbret, “Garaz Marazdır”, 3 Cemaziyelevvel 1289/ 9 Temmuz 1872, Nr: 19, s. 1-2.
- İbret, “Hakayik-ül Vakāyi Hulûskârlık Demek midir?”, 23 Rebûlâhir 1289, Nr: 12, s. 2.
- İbret, “Hakayik-ül Vakāyi Hulûskârlık Demek İmiş”, 28 Rebûlâhir 1289, Nr: 16, s. 2.
- İbret, “İfade-i Mahsus”, 24 Zilkade 1289/ 23 Ocak 1873, Nr: 100, s. 1.
- İbret, “İfade-i Meram”, 27 Receb 1289/ 30 Eylül 1872, Nr: 20, s. 1.
- İbret, “İfade-i Meram”, 9 Muharrem 1290/ 9 Mart 1873, Nr: 111, s. 1.
- İbret, “İki İmzalı Bir Varaka”, 5 Safer 1290, Nr: 130, s. 1-2.
- İbret, “İstikraz”, 3 Cemaziyelevvel 1289/ 9 Temmuz 1872, Nr: 19, s. 1.
- İbret, “Kızlar”, 28 Rebûlâhir 1289, Nr: 16, s. 2.
- İbret, “Maarif”, 28 Rebûlâhir 1289, Nr: 16, s. 1-2.
- İbret, “Matbuat Dairesinden Gelen Emr-i Mahsustur”, 7 Safer 1290, Nr: 132, İlave.
- İbret, “Tiyatro”, 2 Safer 1290, Nr: 127, s. 1-2.
- İbret, Başlıksız, 1 Haziran 1288, Nr: 1, s. 1.
- İbret, Başlıksız, 23 Zilkade 1289/ 22 Ocak 1873, Nr: 99, s. 1.
- İbret, Başlıksız, 8 Zilhicce 1289/ 6 Şubat 1873, Nr: 110, s. 1.
- Takvim-i Vekāyi, “Havadis-i Dâhiliye”, 21 Receb 1281, Nr: 779, s. 2-3.
- Takvim-i Vekāyi, “Mukaddime”, 25 Cemaziyelevvel 1247, Nr: 1, s. 1.
- Tasvir-i Efkâr, “İlân-ı Resmî”, 8 Zilkade 1283, Nr: 466, s. 1.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Akbulut, Uğur, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, *Turkish Studies*, 8/5, Ankara 2013, s. 31-57.
- Akün, Ö. Faruk, “Namık Kemal”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul 2006, s. 361-377.
- Arıkan, Zeki, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1985, s. 103-111.

- Beydilli, Kemal, “Yeni Osmanlılar Cemiyeti”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XLIII, Ankara 2013, s. 430-433.
- Birinci, Ali, “Osmanlı Devleti’nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4,(7), 2006, s. 291-349.
- Ceylan, Ayhan, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukukî Düzen (1839-1876)”, *Türk Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (1), İstanbul 2006, s. 139-155.
- Çakır, Hamza, “Türkiye’de Serbest Gazeteciliğe Adım: Yarı Özel Gazete Cerîde-i Havâdis”, *İletişim Fakültesi Dergisi*,(5), 1997, s. 49-71.
- Çakır, Hamza, “Tercümân-ı Ahvâl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XL, İstanbul 2011, s. 495-497.
- Çelik, Hüseyin, “Muhbir”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul 2006, s. 32-34.
- Demir, Kenan, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(5), Nisan 2014, s. 57-88.
- Demirtaş, Barış, “Jön Türkler Bağlamında Osmanlı’da Batılılaşma Hareketleri” *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(13), 2007, s. 389-408.
- Dik, Esra, “Türkiye’de Resmî Gazetenin Serüveni”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 4 (11), 2009, s. 163-178.
- Ebuzziya, Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, Haz. Şemseddin Kutlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul 2010.
- Ebüzziya, Ziyad, “Cerîde-i Havâdis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1993, s. 406-407.
- Gezgin, Suat, “Gazeteciliğin ve Türk Yazılı Basımının Kısa Tarihsel Perspektifi (Bölüm II)”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (19), 2004, s. 11-24.
- Göçgün, Önder, *Namık Kemal*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Güz, Nurettin, “Osmanlı Basımı”, *Selçuk İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(3), 2000,40-57.
- Güz, Nurettin - Gamze Bayhan, “İlk Muhalif Gazete Olarak İbret”, *Abant Kültürel Araştırmaları Dergisi*, I(1), 2016, s. 1-15.
- İnuğur, M. Nuri, *Türk Basımında İz Bırakanlar*, Der Yayınları, İstanbul 1999.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2000.

- Kabacalı, Alpay, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul 1990.
- Kabacalı, Alpay, *Baslangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, VII, Ankara 1988.
- Koloğlu, Orhan, “Türkçe Dışı Basın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1985, s. 94-98.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2018.
- Mardin, Şerif, “Yeni Osmanlılar ve Siyasî Fikirleri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, VI, İstanbul 1985, s. 1698-1701.
- Mardin, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, çev. Mümtaz’er Türköne vd., İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Mehmed, Münir, *1326’dan Önce Matbaa-i Amire, 1326*.
- Namık, Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*, (*Siyaset, Hukuk, Din, İktisat, Matbuat*), Bütün makaleler, Haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu - İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Odyakmaz, Necla, “Osmanlı’da Anayasal Düzenlemeler ve Basına Etkileri”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, (16), 2012, s. 211-233.
- Özbay, Cahit, *Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2014.
- Özön, M. Nihat, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.
- Özkorkut, N. Ünal, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 51(3), 2002, s. 65-86.
- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Ulusoy, N. Belkıs, *Osmanlı’da Muhalif Basının Doğuşu (1828-1878)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.

- Yazıcı, Nesimi, *Takvim-i Vekayi Belgeler*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın, Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1983.
- Yazıcı, Nesimi, “İbret”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXI, İstanbul 2000, s. 368-370.
- Yazıcı, Nesimi, “Takvim-i Vakāyi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 490-492.
- Yazıcı, Nesimi, “Tasvîr-i Efkâr”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XL, İstanbul 2011, s. 138-140.